

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

76567

323-1

7-84

1907

323-1

15 JAN 2010

Գ-84

Ե. ԳՈՐՑԵՒ

ԻՆՉՊԷՍ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆԵԼ ԱԶԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թարգմանութիւն ուսերէնից

ԲԱԳՈՒ

ՏՊԱՐԱՆ Ն. ԵՐԵՒԱՆՑԵԱՆԻ

1907 թ.

24.03.2013

76567

ՔՆՉՊԷՍ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆԵԼ ԱԶԳՈՒԹԻՒՆԵՐԻ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

I

Յեղափոխութեան դէմ կուելու համար կառավարութիւնը ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չի առնում: Որպէսզի բաժանի իր թշնամիներին նա ամեն կերպ աշխատում է զարթեցնել և վառել ազգային ատելութիւն: Այն թշնամիները, որոնց բանակում համերաշխութիւն չը կայ, այնքան էլ վտանգաւոր չեն: Այդ պատճառով կառավարութեան ազենաները, դեռ Պլեէի տիրապետութեան ժամանակ, աշխատում էին համոզել ուսւ ժողովրդին, որ ազատութեան ձգտում են ոչ թէ Ռուսաստանի ամբողջ աշխատաւոր ժողովուրդը և լուսաւոր ինտելիգենցիան, այլ միմիայն օտարազգիները: Այդ ազենաները համոզում էին, որ յուզվում են հրէաները, որոնք ցանկանում են ոչնչացնել կառավարութեան ուժը, ձգել այդ ուժը իրանց ձեռքը և տիրել ուսւ ժողովրդի վրայ, որ Լեհերը, Վրացիները և Հայերը ցանկանում են բաժանել Ռուսաստանից և իրանց սեփական թագաւորութիւնը հիմնել: Այդ ձևի պրօպագանդան հող էր գտնում խաւար մասսաների մէջ: Ոչ առանց գիտութեան, և նոյն իսկ, Պլեէի գաղտնի աջակցութեամբ էին կազմակերպւած Կիշինևի և Հոմելի հրէական ջարդերը: Շուտով ջարդեր առաջ եկան և ուրիշ տեղեր, իսկ ներկայումս ջար-

61413-67

դերը դարձել են սովորական երևոյթ ուս իրականութեան մէջ: Կովկասում հայերի և թուրքերի թշնամութիւնը, սր պրօլօկա-տօրութեամբ սերմանում էր ոստիկանութիւնը, ընդունել է զարհու-րելի չափեր. ահա արդէն երկու տարի է, որ քիչ ընդմիջումներով անխնայ կոտորածներ են տեղի ունենում այդ երկու թշնամացած ազգութիւնների միջև: Ինքնակալ կառավարութիւնը, իհարկէ՝ ա-ռանց նպատակի չ'առաջացրեց այդ թշնամութիւնը: Բիւրօկրա-տիայի դէմ յաջող կուելու համար, բոլոր ազգութիւնների յեղա-փոխականները պէտքէ միանան մի յեղափոխական բանակում: Այդ միացումը խանգարելու համար, բիւրօկրատիան ցանում է արե-լութիւնազգութիւնների մէջ: Եւ որովհետև (ինքնակալ—ոստիկա-նական բեփմի գոյութեան շնորհիւ) Ռուսաստանում դեռ շատ կան տգէտ և մութը անձնաւորութիւններ, կառավարութեան այդ-պիսի ձեռնակները մասամբ իրականանում էին:

Իրերի այդպիսի դրութիւնը բարդացնում է, առանց այն էլ ազգային կնճռոտ հարցը: Նա բարդ է այն պատճառով, որ յա-ճախ տիրող դասակարգերը իրանց սեփական դասակարգային շահերը ներկայացնում են, որպէս ազգային: Եւ դրա համար ազ-գային ծրագիր մշակելուց առաջ պէտքէ լաւ ըմբռնել այդ հարցը: Նորա բովանդակութիւնից պէտք է հեռացնել նորա հետ ապօրէն կերպով խառնուած բուրժուական—դասակարգային ազգայնութի-ւնը, և քննադատութեան ենթարկելով բուրժուազիայի առաջադ-րած ազգային հարցը, որոշել թէ ինչպէս պէտքէ լուծի այդ լուր-դերը աշխատաւոր ժողովուրդը:

Յետագէմ բուրժուազիան լսել անգամ չի ցանկանում ազգե-րի հաւասարութեան մասին, իսկ ազատամիտը հաւատացնում է, որ ոչ մի անհրաժեշտութիւն չը կայ այժմ անմիջապէս մշակելու ծրագիր ազգային հարցի մասին. երբ Ռուսաստանում կը տապալեն բիւրօկրատական կարգերը և կը թագաւորէ քաղաքացիական ա-զատութիւն, այն ժամանակ ազգային հարցը ճշմարիտ լուծույ կստանայ: Այդ տեսակէտի կողմնակիցները լսել անգամ չեն ցան-կանում շրջանային (областной) և ազգային աւտօնօմիայի մա-սին: Մակայն բոլոր բուրժուազիան ամբողջապէս վերացրած միա-տեսակ չի նայում ազգային հարցին: Եթէ տիրող ազգութեան, խոշոր և մանր բուրժուազիան համակած է համազգայնական (на-ционалистский), օրինակ մեզնում ուսացնող տեսչեցիականեր-

ով և թշնամարար դիմադրում է հպատակ ազգութիւնների աւ-տօնօմիական և դաշնակցական (ֆեդերատիւ)՝ ձգտումներին, իսկ հպատակ ազգութիւնների խոշոր բուրժուազիան ցանկանալով շուտով միանալ կապիտալիստական շահագործման բարիքներին, (դասակարգային պետութեան բարեհաճ մասնակցութեամբ) հեշ-տութեամբ իւրացնում է իր նոր հայրենիքի «հայրենասիրութիւ-նը», դրա հակառակ ճնշած ազգութիւնների մանր բուրժուա-զիան միշտ տարած է նեղ ազգայնութեամբ: Ռուսական խոշոր բուրժուազիան ձգտում է տիրապետել ներքին բոլոր շուկաներին. նա չունի արտաքին շուկաներ, որովհետև Ռուսաստանը ուրիշ երկիրներից աւելի ուշ մտաւ կապիտալիստական զարգացման ու-ղին: Դրսի շուկաների գրաւման մասին նա չէր կարել մտածել: Ո՞վ էր Ռուսաստանից դուրս ուսական ապրանքի գնողը, քանի որ Արևմտեան եւրոպայի ապրանքները գերազասելի են թէ ար-ժողութեամբ և թէ յատկութեամբ: Այդ պատճառով խոշոր բուր-ժուազիան ցանկանում է տիրել գոնէ, ամբողջ ներքին շուկային: Շուկային տիրելու այդ ձգտման ժամանակ նա ցանկանում է ոչնչացնել իր ճանապարհին եղած բոլոր խոչնդոտները: Այդ խո-չընդոտներից մէկը պէտք է ընդունել պետութեան մէջ գոյութիւն ունեցող տարբեր ազգութիւնները, իրանց տարբեր լեզուներով: Օտար ազգութիւնների և լեզուների գոյութիւնը ստեղծում է պե-տութեան մէջ ազգային շուկաներ, որոնք խանգարում են ապրա-նքների ազատ շրջանառութեան: Շրջանների և ազգութիւնների աւտօնօմիան աւելի ևս կամրապնդի այդ շուկաները և այդ պատ-ճառով խոշոր բուրժուազիան կուում է այդ աւտօնօմիայի դէմ: Նա պաշտպանում է ազգութիւններին ձուլող քաղաքականու-թիւնը այն յուսով, որ կը յարդէ լեզուների տարբերութիւնը և կը ոչնչանան ազգային շուկաները. նոցա տեղը կը կազմէի մի ընդհանուր շուկայ ուր կը տիրէ խոշոր բուրժուազիան:

Եթէ տիրող խոշոր բուրժուազիայի դասակարգային շահերը պահանջում են պաշտպանել Ռուսաստանում ապրող փոքրիկ ազ-գութիւններին բռնի ձուլելու քաղաքականութիւնը, բայց սակայն մանր բուրժուազիան, որի գոյութիւնը կախած է տեղական ազ-գային շուկաներից, հետևում է միանգամայն հակառակ քաղաքա-կանութեան: Նա չի կարող ներքին շուկաներում մրցել խոշոր բուրժուազիայի հետ, և այդ պատճառով իր ամբողջ ջանքերով աշ-

խատում է պահել և ամրապնդել իր համար տեղական ազգային շուկան: Սոչոր տիրապետող բուրժուազիան իր հայրենի ուսական արդիւնագործութիւնը էժանագին և որակով բարձր օտար ապրանքների ներմուծումից պաշտպանում է ծանր մաքսային հարկերով: Մանր բուրժուազիան նոյն բանին է ձգտում. նա ցանկանում է առանձնացնել շրջանները, շրջապատել նոցա մաքսատներով և այդպիսով պահպանել իր համար տեղական շուկան: Դրանով է բացաղբում այն փաստը, որ ձնշւած ազգութիւնների մանր բուրժուազիան միշտ պատրաստ է պաշտպանել ոչ միայն շրջանային (ОБЛАСТЬ) սուսոմիայի պահանջը, այլ և ամենածայրահեղ ազգայնական ձգտումները, մինչև իսկ անշատուսն (սեպարատիզմ): Այդ մտքի ճշմարտութիւնը կարելի է ապացուցել բազմաթիւ օրինակներով. Շլեզվիզը քանի որ պատկանում էր դանիացիներին, գերմանական բուրժուազիան կուռում էր դանիացիներին դէմ, իբր թէ գերմանացիներին պաշտպանելու և ազգերի հաւասարութեան համար. իսկ հիմա երբ այդ գաւառը անցել է գերմանացիներին, նոյն այդ բուրժուազիան ձնշում է դանիացիներին: Աւստրիայում դանազան ազգութիւններ իրանց բուրժուազիայի առաջնորդութեամբ, կուռում են իրանց ազգային ազատութեան համար, և միևնոյն ժամանակ իրանց երկրում նեղում են իրանցից աւելի թոյլ ազգերին: Նոյն պատկերն է նկատում նաև մեզ մօտ Ռուսաստանում: Լեհական խոշոր բուրժուազիան (օրին. Լօձի կապիտալիստները), որ մատակարարում է ապրանք, համարեա ամբողջ Ռուսաստանին և կարող է ներքին շուկայում մրցել միւս ազգութիւնների խոշոր կապիտալիստների հետ, չի ձգտում ամենևին Լեհական անկախութեան: Դրա հակառակ Լեհական մանր բուրժուազիան, որը կախւած է Լեհական տեղական շուկայից, ձգտում է ուսաստանից բաժանման, ոչ նորա համար, իհարկէ, որ իրականացնի Լեհաստանում ազգութիւնների հաւասարութիւնը, այլ որ հեշտութեամբ իր հայրենիքում ձնշի օտար ազգութիւններին և շահագործի բանւոր դասակարգին: Այդպիսով խոշոր և մանր բուրժուազիայի դասակարգային շահերը ստիպում են առաջինին ձգտել տիրապետութեան ամբողջ պետութեան մէջ (դրա համար նա պաշտպանում է բռնի ձուլումն), իսկ երկրորդի կողմից տիրապետութեան ձգտումն իր տները տօրիայում (այդ պատ-

ճառով նա պաշտպանում է ամենածայրահեղ ազգայնական պահանջներ):

Պարզ է այդպիսով, որ ազգային յարձակողական կամ պաշտպանողական իդէօլօգիայի քողի տակ բուրժուազիան իրականապէս հետևում է իր նեղ եսական շահերին: Բուրժուազիայի դէմ կուռլիս աշխատաւոր մասսաները պէտք է զիտակցեն իրանց դասակարգային շահերը և դրանց համապատասխան մշակեն իրանց ազգային ծրագիրը, որը տրամաբանօրէն պէտք է բղխի աշխատաւորական աշխարհահայեացքի հիմնական կէտերից: Աշխատաւոր դասի շահերը պաշտպանում են սօցիալիստները և հետևապէս ոչ մի սօցիալիստական կուսակցութիւն չի կարող աչքաթող անել ազգային հարցը, այլ պարտաւոր է գտնել նորա համար այնպիսի լուծումն, որը համապատասխանէր սօցիալիզմի դադափարին և բանւոր դասակարգի շահերին: Յետագայ դատողութիւններից մենք կը տեսնենք, որ աշխատաւոր ժողովրդի շահերը պահանջում են ազգութիւնների հաւասարութեան իրականացումը:

Ամբողջ երկրագնդի վրայ չի կարելի գտնել բանւորների մի այնպիսի խմբակ, որ իրան մի որևէ ազգի մասնիկը չը համարէր: Մինչև անգամ այնպիսի զարգացած պրօլետարիատ, որպիսին է գերմանականը, գուրկ չէ հայրենասիրական զգացմունքից: Բանւոր դասակարգը ամենից առաջ կուռում է, իհարկէ, իր դասակարգային կարիքների բաւարարութեան համար, բայց միևնոյն ժամանակ նա չի մոռանում, որ ինքը կազմում է այն ազգի մի մասը, որի հետ նա կապւած է լեզուով, սովորութիւններով և կուլտուրայով, և եթէ նորա ազգութեան սպառնում է որ և է վտանգ, նա պատրաստ է վեր կենալ նորան պաշտպանելու: Եւ այդ սէրը դէպի իւր ազգը այնքան ուժեղ է և բնական, որ յաճախ բանւոր դասակարգը իր ազգի ազատութեան համար կուռլիս մոռանում է, որ իր ազգի մէջ նա ունի «ներքին» թշնամի—բուրժուազիա: Այդ դեռ քիչ է. նա մինչև իսկ տրամադիր է լինում միանալու այդ թշնամու հետ և մոռանալով դասակարգային հակասութիւնը, բուրժուազիայի հետ միասին կուռել իր ազգի ազատութեան համար:

Բանւորական մասսաների դասակարգային զիտակցութեան այսօրինակ մթնացումը, իհարկէ, ձեռնտու է բուրժուազիային: Դա նորան օգտաւէտ է, որովհետև քանի աւելի է բանւորի զիտակ-

ցութիւնը հեռանում իր դասակարգային շահերից դէպի ազգային կոիւրը, այնքան աւելի հեշտ նորան կարելի է շահագործել: Բուրժուազիան բարեկամաբար առաջարկում է իր ձեռքը բանութիւնը, որովհետեւ մեր ազգի ամբողջութեան վտանգ է սպառնում: Միանանք և միասին կուենք մեզ ճնշողները դէմ: Երբ ձեռք կը բերենք ազգային ազատութիւն, այն ժամանակ կարող ենք նորից յիշել մեր ընտանեկան գործերը (այսինքն դասակարգային հասարակութիւնները):» Եւ շատ յաճախ, սօցիալիստական տեսակետից այդպիսի սպանիչ մտքերի պրօպագանդան հաւանութիւն է գրտնում ճնշած ազգութիւնների բանւորական մասանների մէջ: Հայ բանւոր դասակարգը բաւական հաշտ է ապրում հայ կապիտալիստների հետ հայերի մէջ մենք չենք տեսնում դասակարգային կուրուծեղ զարգացում:

Երբ ցարի կառավարութիւնը խլեց հայերից եկեղեցական կալւածները, այն ժամանակ հայ բուրժուազիան և աշխատաւոր ժողովուրդը միացած կուում էին կառավարութեան դէմ. Եւ այն ժամանակից մինչև այժմ չի զարգացել դասակարգային կոիւրը հայերի մէջ, և դեռ մինչև այժմ հայ բուրժուազիան ու բուրժուական կուսակցութիւնները յաջողութեամբ առաջ են տանում ազգային պրօպագանդան միջնացնելով հայ բանւոր դասի դասակարգային գիտակցութիւնը *):

Սօցիալիստական կուսակցութիւնը ցանկանում է միացնել զանազան ազգութիւնների բանւոր ժողովուրդին մի ընդհանուր դասակարգային բանակում. առանց այդ միութեան սօցիալիզմն երբէք չի յաղթանակի: Բայց այն երկրներում, որտեղ մի ազգութիւն տիրում է միւսների վերայ և ճնշում է նոցա, բոլոր ազգութիւնների բանւորների միացումը, համարեա, անհնար է որովհետեւ ճնշած ազգութիւնների աշխատաւոր դասակարգերը մշտապէս կապտամբեն ճնշողների դէմ և կը կուեն յանուն իրանց ազգի ազատութեան. այդպիսով բանւորները չեն կարող ամբողջապէս նւիրել դասակարգային կուրին: Այն ժամանակ միայն աշխատա-

*) Ծանօթ. դասակարգային համերաշխութեան այդ տրամադրութիւնն աւելի ևս ուժեղացաւ հայ թուրքական ընդհարումների ժամանակ, երբ վտանգւած էր ամբողջ ազգի գոյութիւնը:

Ծանօթ. թարգ.

ւոր ժողովուրդը կարող է յաջող կուել բուրժուազիայի դէմ, երբ դասակարգային կոիւրը ոչնչով չի բարդանայ: Զանազան ազգութիւնների բանւորները միայն այն դէպքում կը միանան և կը դառնան մի հօր սօցիալիստական բանակ, երբ բոլոր ազգութիւնները կը լինեն հաւասար: Դրանով էլ պէտք է ղեկավարել սօցիալիստական կուսակցութիւնը իր ազգային ծրագիրը մշակելիս: Նա պէտք է ոչնչացնի և թաղի ազգային հարցը, որպէսզի բանւորները չը հեռանան իրանց բուն նպատակից—սօցիալիստական կուրից: Իսկ թաղել այդ հարցը կարելի է միայն այն ժամանակ, երբ կիրականանայ ազգութիւնների իսկական հաւասարութիւնը: Այդ պատճառով սօցիալիստական կուսակցութիւնը չը պէտք է բաւականանայ միմայն բարձր սկզբունքներ յայտարարելով, այլ և պարտաւոր է պարզ և որոշ ցոյց տալ այն միջոցները, որոնք կապահովեն ազգերի հաւասարութիւնը:

II

Ռուսաստանում գործող բոլոր սօցիալիստական կուսակցութիւնները սկզբունքով համաձայն են այն բանում, որ անհրաժեշտ է Ռուսաստանում իրականացնել ազգերի հաւասարութիւնը, որովհետեւ միայն այդ դէպքում հնարաւոր կը լինի ազատ ազգութիւնների ազատ բանւորներին միացնել մի բանակում:

Սակայն չը նայելով սկզբունքով բոլոր սօցիալիստական կուսակցութիւնները դրա հետ համաձայն են, բայց նոցա ծրագիրներն այդ մասին շատ տարբեր են: Այդ դեռ քիչ է՝ մէկն այդ կուսակցութիւններից չունի և ոչ մի ծրագիր. ես ի նկատի ունեմ սօցիալ-դեմօկրատական բանւորական կուսակցութիւնը: Իր երկրորդ համագումարում այդ կուսակցութիւնը յայտարարեց, որ ինքը կողմակից է բոլոր ազգութիւնների ազատ «ինքնորոշման» և դրանով հանգստացաւ: Բայց այդ ի՞նչ ինքնորոշումն է, քաղաքական է, թէ կուլտուրական և, որ գլխաւորն է, ի՞նչպէս պէտք է նորան իրականացնել կեանքում. ինքնորոշման համար իրաւունքի ի՞նչպիսի ապահովացում պէտք ստեղծել, այդ մասին սօցիալ-դեմօկրատների ծրագրում ոչ մի խօսք չէ աւաւած: Երկրորդ համագումարից դէսը սօցիալ-դեմօկրատիան ժամանակ չունեցաւ լուծելու ազգային հարցը և այսպէս կոչւող, Միացնող համագու-

մարը ուրիշ հարցերի մասին մի շարք որոշումներ հանելով, ազգային հարցի լուծումը յետաձգեց «ժամանակի սուղութեան պատճառով»:

Ինձ թւում է, որ այսպիսի անորոշ և մութ ծրագիրը, կամ աւելի լաւ է ասել ծրագրի բացակայութիւնը (որովհետեւ «ազգերի ինքնորոշում» մութ դարձեաժքը իբր ծրագիր ընդունել չի կարելի) մի կողմից բղխում է ազգային հարցը չը հասկանալուց, իսկ միւս կողմից աշխատաւոր ժողովրդի շահերի ոչ բաւարար խորն ըմբռնումից: Այդ բանում դժւար չի լինի համոզել, եթէ յիշենք, թէ ի՞նչ են ասում սօցիալ-դեմօկրատները իրանց այդ ծրագրի վերաբերմամբ: «Заря»-ի 4-րդ համարում կարդում ենք նոցա բացարձակ խոստովանութիւնը «Ռուսաստանում սօցիալ-դեմօկրատները դեռ կարող են հանգիստ կերպով յետաձգել ազգային հարցի մասին իրանց մանրամասն ղեկարացիան մշակելը և առժամանակ բաւականա՞նալ կուսակցութեան մանիֆեստի սկզբունքային յայտարարութեամբ, որով կուսակցութիւնը ընդունում է ամեն ազգութեան համար ինքնորոշման իրաւունք: Այդ յայտարարութիւնը կատարեալ պարզութեամբ և որոշակի արտայայտում է ընդհանուր վերաբերմունքը դէպի Ռուսաստանի բոլոր ազգութիւնները և այդ կատարելապէս բաւական է»: Իսկ թէ ի՞նչ է նշանակում սօցիալ-դեմօկրատների մօտ ինքնորոշում բառը, այդ մենք իմանում ենք «Искра»-ի № 33-ից. «Պահանջել որ իւրաքանչիւր մի ազգ իրաւունք ունենայ ինքնավարութեան, նշանակում է միայն այն, որ մենք, իբրև պրօլետարիատի կուսակցութիւն, ամեն տեղ և անպայման ազգի ինքնորոշման վրայ դրսից ուժով կամ անիրաւութեամբ ազդելու բոլոր փորձերին հակառակ պէտք է լինենք»: Զարմանալի ծրագիր է դա, որ յայտնում է թէ ինչի դէմ է ինքը լինելու: Մինչև այժմ մենք սովոր էինք տեսնել այնպիսի ծրագիր, որտեղ ասում է թէ ինչի նամար է կուսակցութիւնը: Եթէ մենք գիտենանք ի՞նչ է պահանջում կուսակցութիւնը, այն ժամանակ հասկանալի կը լինի թէ ինչի դէմ նա կը գնայ և ինչ չի պաշտպանի: Զէ որ շատ տարօրինակ կը լինէր, եթէ սօցիալ-դեմօկր. կուսակցութիւնը յայտարարէր, որ ինքը հակառակ է բանւորների շահագործմանը կապիտալիստների ձեռքով և որ չի քաջալերելու այդ շահագործումը: Կուսակցութիւնը սակայն, ներկայ դէպքում այդպիսի սխալ չի

գործում: Նա առաջադրում է պարզ և որոշ պահանջ՝ 8 ժամայ բանւորական օր, աշխատավարձի աւելացում, և այլն: Այդքան անգութ վերաբերեց Ռուսաստանի սօցիալ-դեմօկրատիան մի միայն դէպի ազգային հարցը:

Աւելի ևս հետաքրքիր է հնչում «ինքնորոշման իրաւունքը» երբ մենք նորա կողքին դնենք սօցիալ-դեմօկրատիայի կենդանական օրգանի հետեւեալ յայտարարութիւնը. «պրօլետարիատի գործը չէ քարոզել Ֆեդերացիա (դաշնակցութիւն) և ազգային աւտօնօմիա»:

Երկուսից մէկը, կամ ազգային շահերը բոլորովին օտար են բանւոր դասի շահերին, այն ժամանակ հարկաւոր չէ մշակել այդ մասին և ոչ մի ծրագիր. կամ թէ չէ, որի հետ համաձայն են և սօցիալ-դեմօկրատները, բանւոր դասի շահերը պահանջում են ազգային ճնշման ոչնչացում և ազգութիւնների հաւասարութիւն. այդ դէպքում կուսակցութիւնը պարտաւոր է դնել ճշտգրիտ և որոշ ծրագրային պահանջներ, որոնք կապահովէին ազգային հաւասարութիւնը. ճշմարիտ է. սօցիալ-դեմօկրատները մտցրել են իրանց ծրագրի մէջ պահանջ, որ ազգութիւններին իրաւունք տրուի իրանց մայրենի լեզուով կրթութիւն ստանալու, բայց և դա էլ բոլորովին բաւարար լուծում չի տալիս այդ հիւանդ հարցին: Նախ, թվ և ի՞նչը պէտք է ապահովի այդ իրաւունքը: Զէ որ միայն պետութեան ընդունելը բաւական չէ. անհրաժեշտ է ցոյլ տալ այն գրաւականները, որոնք կապահովեն այդ իրաւունքի իրականացումը կեանքի մէջ:

Լեզուների ազատութեան մասին խօսում է նաև 1867 թվի դեկտեմբերի 21-ի Աւստրիական սահմանադրութիւնը, բայց թր երկրում փոքր ազգութիւններն աւելի են ճնշւած քան Աւստրիայում: Եւ այդ օրինակը շատ պարզ ապացուցում է, որ բաւական չէ միայն յայտարարել ազգերի հաւասարութեան սկզբունքը, այլ անհրաժեշտ է որոշ և պարզ ցոյց տալ այն միջոցները, որոնցով կապահովի այդ հաւասարութիւնը: Սօցիալ-դեմօկրատների թէ ծրագրում և թէ գրականութեան մէջ այդ գրաւականների մասին ակնարկ անգամ չը կայ:

Լեհական սօցիալիստական կուսակցութիւնն այդ գարանտիան գտնում է լայն շրջանային աւտօնօմիայի մէջ: Դեռ նոր էր որ այդ կուսակցութիւնը ձգտում էր բաժանել Լեհաստանը Ռու-

սաստանից, և այդ ձգտումը դատապարտելի չէր: Դեմօկրատիկական բեֆօրմների համար Լեհաստանը վաղուց է հասունացել. եթէ նա ազատ և անկախ լինէր, Լեհական սօցիալիտները ձեռք բերած կը լինէին իրանց ծրագրի նւագազոյն պահանջները: Բայց Լեհաստանը հեծում էր ոռւս բիւրօկրատիայի լծի տակ, ոչ մի բեֆօրմների մասին, որոնք անհրաժեշտ են դասակարգային կռիւլը ազատ կերպով զարգանալու համար չէր էլ կարելի մտածել: և այդ պատճառով Լեհացի սօցիալիտները ցանկանում էին բաժանել Ռուսաստանից, որպէսզի ազատ երկրում վճռական կռիւ սկսէին շահագործող դասի դէմ յանուն սօցիալիզմի: Բայց հանգամանքները փոխեցին: Հոկտեմբերի 17-ին յեղափոխութիւնը առաջին յաղթանակը տարաւ, կասկած չը կայ և յետագայ յաղթանակների մասին. կասկած չը կայ որ աշխատաւոր ժողովրդի արիւնով շողախւած երկրի համար շուտով գալու են լաւ օրեր: Կառավարութեան խոստումները սօցիալիտների աչքում չեն կարող ի հարկէ, ոչ մի գին ունենալ, բայց հոկտեմբերի 17-ը պահում է իր բարձր նշանակութիւնն իբրև բանւոր դասի առաջին յաղթանակ, որ ձեռք է բերւած երկար տարիների յամառ կռիւներով: Այդ յաղթանակը ցոյց տւեց լեհական սօցիալիտներին, որ ոռւս աշխատաւոր ժողովուրդը վերջապէս գիտակցել է իրան և իւր ուժը, և հէնց այդ պատճառով մօտ է այն օրը երբ հին ինքնակալ Ռուսաստանը գլուխ կը խոնարհի նոր և ազատ Ռուսաստանի առաջ: Եւ ժողովրդական այդպիսի ազատութեան ժամանակ Լեհաստանի անկախութեան պահանջը կարող էր սերմանել ազգային խոռվութիւն լեհ և ոռւս աշխատաւոր ժողովրդի մէջ. այդ խռվութիւնից կը շտապէր օգտուել բիւրօկրատիան, իսկ ազատութեան գործը դրանից միայն կը տուժեր: Այդ պատճառով էլ լեհական սօցիալիտական կուսակցութիւնը հանեց իր ծրագրից Լեհաստանը Ռուսաստանից բաժանելու պահանջը: Ներկայումս նա բաւականանում է պահանջելով Լեհաստանի համար լայն շրջանային աւտօնօմիա: Միւս ազգութիւնների սօցիալիտական կուսակցութիւնները համանման ծրագիր են առաջադրում: Շրջանային աւտօնօմիան, կամ պետութեան դաշնակցական (ֆեդերատիւ) կազմը ապահովում է արդեօք ազգութիւնների հաւասարութիւնը. այդ հարցի վերայ արժէ կանգ առնել:

Շատ յաճախ շրջանային աւտօնօմիայի և ֆեդերացիայի

(դաշնակցութեան) թէ կողմնակիցները և թէ հակառակորդները պարզ չեն ըմբռնում այդ տերմինները նշանակութիւնը: Օրինակ՝ Լեհաստանի աւտօնօմիա և լեհացիների աւտօնօմիա գործ են ածում իբրև հաւասար հասկացողութիւններ. այն ինչ առաջինը նշանակում է տերրիտօրիական (երկրի) աւտօնօմիա, իսկ երկրորդն—ազգային: Աւտօնօմիայի և ֆեդերացիայի հակառակորդները երբեմն կարծում են, որ պետական այդ ձևերը համապատասխանում են անշատման (սեպարատիզմի) և ցոյց են տալիս աւտօնօմ և դաշնակից մասերի թշնամական յարաբերութիւնները: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է մի քանի խօսքով բացատրել ֆեդերացիայի և աւտօնօմիայի էութիւնը:

Աւտօնօմիա նշանակում է ունենալ ինքնորոյն օրէնսդրութեան և ինքնավարութեան իրաւունք, որը սակայն սահմանափակում է կենդրոնական իշխանութեան իրաւունքով:

Այստեղ հետևապէս գործադրում է այն սկզբունքն թէ ընդհարումների դէպքում պետական իւրաւունքը փոխարինում է տեղականին—das Reichsrecht bricht das Landesrecht: Աւտօրիայում մենք ունենք առանձին շրջանների աւտօնօմիա, այսպէս կոչւած արքայական հողերի: Այդ շրջաններն ունեն իրանց սէյմերը, որոնց իրաւասութեան մէջ է մտնում տեղական օրէնսդրութիւնը: Բայց շրջանային սէյմերի օրէնսդրական իրաւասութիւնները սահմանափակում են ընհանուր նօրմաներով, որոնց մշակում է պետութեան կենդրոնական օրէնսդիր օրգանը—Րէյխսրատը:—Ճշմարիտ է օրէնսդրական մի քանի շրջաններում սերմերը ունեն բացարձակ իրաւունք և այդ առանձնաշնորհումները, վաւերացրած հիմնական օրէնքներով, չեն ենթարկւում Րէյխսրատի կամքին, և այդ հանդամանքը տալիս է Աւտօրային կօնֆեդերացիայի նմանութիւն, բայց և այդ դէպքում (բացի այն որ դոցա թիւը շատ քիչ է) սէյմերի իշխանութիւնը սահմանափակւած է կենդրոնականի իշխանութեամբ և այս դէպքում թագաւորի իշխանութեամբ, առանց որի վիրաւերացման սէյմերի օրինագծերը չեն կարող օրէնքի ուժ ստանալ: Տեղական օրէնսդրութեան ենթարկւելը կենդրոնականին, որին առաջինը չը պէտք է հակասի և բարդութիւնների դէպքում տեղականի փոխարինելը կենդրոնական օրէնսդրութեամբ, կազմում է աւտօնօմիայի էութիւնը, որով նա զանազանում է դաշնակցութիւնից (ֆեդերացիայից):

Վերջինս ընդհատակը: Նշանակում է անկախ պետութիւնների միութիւն, ուր իբրև հիմք դրւած է ազատ պայմանագիրը, և որտեղ կենդրոնական կառավարութեան յատկացրւած է առանձնապէս որոշւած իրաւասութիւններ: Օրէնսդրական և վարչական միւս բոլոր ասպարէզներում, որոնք չեն մտնում պայմանագրում յիշատակւած դաշնակից իշխանութիւնների իրաւասութիւնների շրջանը, միութիւն կազմող պետութիւնները, իրանց վերապահում են անսահման բարձրագոյն իշխանութիւն: Այդպիսի ֆեդերատիւ միութեան տիպ ներկայացնում է Շվեյցարիական հանրապետութիւնը, կամ Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները: Այդպիսով եթէ աւտոնոմիայի դէպքում շրջանները նոյն իսկ իրանց ներքին օրէնսդրական ասպարէզում ազատ են այն չափով, ինչ չափով այդ թոյլադրւում է կենդրոնական իշխանութեան կողմից, ընդհակառակը ֆեդերացիայի ժամանակ դաշնակից իշխանութիւնների նմանօրինակ միջամտութիւնը միութիւն կազմող պետութիւնների, այսպէս կոչւած ընտանեկան գործերի մէջ, չի կարող տեղի ունենալ: Որովհետև դաշնակցութեան (ֆեդերացիայի) իբրև հիմք ծառայում է ազատ համաձայնութիւնը, ուստի և ընդունւում է, որ միութիւն կազմող բոլոր անդամները վայելում են հաւասար իրաւունքներ: Ահա թէ ինչու չը նայելով Գերմանիան պաշտօնապէս դաշնակցութիւն է անւանւում, բայց և այնպէս նա չի ներկայանում իբրև մաքուր դաշնակցութիւն: Կայսերական իշխանութիւնների օրէնսդրական իրաւասութիւնները շատ լայն են. նոքա դուրս են գալիս այն հարցերի սահմաններից, որոնք ունեն ընդհանուր նշանակութիւն: Դեռ աւելի ևս, սահմանադրութեան 19-րդ յօւլածի համաձայն, եթէ դաշնակցութիւն կազմող տէրութիւններից մէկը հրաժարելի կատարել կայսերութեան օրէնքը, այդ դէպքում նորան կը ստիպեն ընդունել այդ դաշնակցութեան էկզեկուցիայի միջոցով, այսինքն զինւած յարձակումով: Յետոյ, չի կարող խօսք լինել միացեալ տէրութիւնների հաւասարութեան մասին, քանի որ Պրուսիան ուղարկում է Միացեալ Նորհրդին 17 լիազօր, իսկ մի Սակսէն-Վէյմար միայն մէկը: Գերմանական պետութեան մէջ մենք չենք տեսնում ֆեդերացիայի (դաշնակցութեան) հիմնական առանձնայատկութիւնները և այդ է պատճառը, որ պետական իրաւունքի հեղինակաւոր անձնաւորութիւնները տրամադիր են գերմանական

պետութիւնը անւանել ոչ թէ պետութիւնների միութիւն. այլ միացեալ պետութիւն:

Աւտոնոմիայի և ֆեդերացիայի վերը նկարագրած բնորոշումներից երևում է, որ նրանց եղած դէպքում, մանաւանդ երկրորդի ժամանակ, առանձին շրջանների և ազգութիւնների շահերի կարգաւորումը և բաւարարութիւնը յանձնւում է շահագրգռածների ձեռքը: Այն՝ ինչ տեղի է ունենում մեզ մօտ Ռուսաստանում,— ուսացման քաղաքականութիւն, օտար ազգերի ճնշումն, ծայրագաւառների շահերի զոհարելումը կենդրոնական Ռուսաստանին, այդ բոլորը տեղի չէին ունենայ, եթէ կեանքի մէջ իրականանար աւտոնոմիայի և դաշնակցութեան լայն սկզբունքները: Պարզ է այստեղից այդ հիմնարկութիւնների նշանակութիւնը դեմօկրատիկական սկզբունքների տեսակէտից: Կարևոր է նաև հետևեալ հանգամանքը:

Իսկական դեմօկրատ կուսակցութիւնը չի կարող չի ձգտել աւտոնոմ-դաշնակցական կարգերի նաև այն պատճառով, որ այն դէպքում աւելի հեշտ է անցկացնել երկրում դեմօկրատիկ բէֆօրմներ: Եթէ պետութեան մի ուր և է շրջանը հասունացել է արմատական բէֆօրմների համար, իսկ ինքը պետութիւնը ամբողջապէս վերցրած ո'չ, այդպիսի դէպքում միայն դաշնակցական կամ ֆեդերատիւ կարգերի ժամանակ կարելի է մտցնել հասունացած շրջանում հարկաւոր բէֆօրմները: Այսպէս օրինակ, Ամերիկական Մեծ Հանրապետութեան մի քանի նահանգներ իրականացրել են կանանց հաւասարութեան սկզբունքը, այն ինչ ամբողջ հասարակայնութիւնն ամբողջապէս վերցրած, դեռ չի հասունացել այդ բէֆօրմի համար: Որքան մեծ է պետութիւնն, այնքան ֆեդերատիւ բաժանմունքը նորա համար անհրաժեշտ է և արդիւնաւէտ, որովհետև մի կենդրոնից չի կարելի կառավարել ընդարձակ պետութիւնը, պետական կարիքները կենդրոնին երբէք չեն լինի թանգ և նոյն իսկ հասկանալի: Բայց և այնպէս անլուծելի է մընում այն հարցը, թէ ինչ չափով շրջանների աւտոնոմիան և ֆեդերացիան ապահովում են ազգերի ազատութիւնն և հաւասարութիւնը: Այդ հարցին պատասխանելու համար ամենից առաջ անհրաժեշտ է պարզել այն պատճառները, որոնց շնորհիւ մի երկրում, մի ազգութիւն հնարաւորութիւն է ստանում տիրապետելու միւս ազգութիւնների վերայ և ճնշելու նոցա: Մի ազգի

միւսին ճնշելը ի՞նչու համար չի վերանում դեմօկրատիկ-հանրապետութեան մէջ: Պատասխանը պարզ է. որովհետեւ պարլամենտում կը գերիշխեն տիրող ազգի ներկայացուցիչները. այն բոլոր գործերը, ուր կընդհարւեն երկու ազգութիւնների շահերը, այնպէս կը լուծւեն, ինչպէս դա ձեռնտու է տիրող ազգութեանը: Այդպիսով բոլոր ազգային շահերի վիճակը ամբողջապէս կը գտնւի տիրապետող ազգի ներկայացուցիչների ձեռքին: Քանի որ իր ազգային գործերի վերայ չի հակի ինքը ազգը, անհաւասարութիւնը միշտ գոյութիւն կունենայ և փոքր ազգութիւնների շահերը զոհ կը բերւեն մեծերի շահերին:

Տերրիտորիալ ակտոնօմիայի կողմնակիցները մոռանում են, որ շրջանային ակտոնօմիան չի վերացնում այն պատճառները, որոնց շնորհիւ գերիշխող ազգը հնարաւորութիւն ունի ճնշելու միւս ազգութիւնները: Իւրաքանչիւր շրջանում մի որևէ ազգութիւն թուով գերազանցում է միւսներին: Այդ ազգի ներկայացուցիչները ակտոնօմ սեյմում մեծամասնութիւն կը կազմեն և նոյնպէս կը ճնշեն միւս ազգութիւններին, ինչպէս որ կենդրոնական պարլամենտում մեծամասնութիւնը ճնշում էր փոքրամասնութեան:

Ի՞նչ կարող է տալ Լեհաստանի ակտոնօմիան նրա մէջ ապրող ազգութիւններին. կապահովացնո՞ւ արդեօք նա Լեհաստանի սահմաններում ապրող ազգութիւնների հաւասարութիւնը. Ո՞չ, որովհետեւ Լեհաստանի սեյմում լեհացիները մեծամասնութիւն կը կազմեն և Լեհաստանում ապրող բոլոր ազգութիւնների ազգային—կուլտուրական շահերի բաղդը կը գտնւի այդ մեծամասնութեան ձեռքին: Լեհական մեծամասնութիւնը անշուշտ, շատ զգալուն կը լինի դէպի լեհ ժողովրդի կարիքները, բայց միւս ազգերի՝ ուսման, հրէաների, գերմանացիների և միւսների շահերը չեն լինի և չեն էլ կարողնորան մօտ լինել իսկ այն դէպքերում երբ այդ ազգութիւնների շահերը կը ընդհարւեն լեհերի շահերի հետ կասկած չը կայ, որ մեծամասնութիւնը սեյմում աշտու կը լինի և կը լուծի հարցերը յօգուտ իւրախիւսների: Բայց միւս կողմից չը պէտք է կարծել, որ Լեհաստանն ակտոնօմիա ստանալով ամբողջ Ռուսաստանում ապրող լեհացիների ազգային պահանջները բաւարարութիւն կը ստանան: Ամենևին ոչ: Եթէ Լեհաստանի ակտոնօմիայի դէպքում լեհերը իրենց երկրի սահմաններում տիրող

ազգ կը լինեն, դրա փոխարէն Լեհաստանից դուրս, օրինակ՝ Պրիբալտեան շրջանում, որտեղ նոքա փոքրամասնութիւն են կազմում, կը լինեն ճնշած:

Աւելի ևս կնճուած է Կովկասի ակտոնօմիայի հարցը: Կովկասը չի ներկայանում իբրև միասարք շրջան: Կովկասում ապրող ազգութիւնները միմիանց բոլորովին նման չեն: Ի՞նչ ընդհանուր բան կայ վայրերի լեռնացի—ինգուշի կամ լեզգու և վրացու կամ հայի մէջ: Աւելի քան սխալ կը լինի ենթադրել, որ շրջանային ակտոնօմիան բաւարար ձևով կը լուծի Կովկասում ազգային հարցը: Ակտոնօմ Կովկասում ազգային թշնամութիւնն ավելի ևս կը սրւի և դուցէ, հայ-թուրքական կոտորածի վերայ կաւելանայ լեզգի-կազակային, կամ այլ կոտորած:

Անդրկովկասում այդ բանը շատ լաւ են հասկանում և այդ պատճառով այնտեղ շատերը պահանջում են ոչ թէ Կովկասի, այլ Անդրկովկասի ակտոնօմիա: Բայց Անդրկովկասում ազգային հարցի այդ ձևի լուծումն էլ նոյնպէս պէտք է անբաւարար համարել: Անդրկովկասի սեյմում գերիշխող կը լինեն թուրքերը, իսկ սակայն ո՞վ կարող է կասկածել, որ հայերի և վրացիների կուլտուրական պահանջները չեն կարող պաշտպանութիւն գտնել թուրք ներկայացուցիչների կողմից. նոցա նոյն իսկ հասկանալի չեն լինի լինի այդ պահանջները: Այն ինչ հայերի և վրացիների ազգային հարցերի բաղդը այնտեղ ամբողջապէս նոցանից կը լինի կախւած, որովհետեւ սեյմում նոքա մեծամասնութիւն կը կազմեն:

Վրացի ակտոնօմիստները, ի նկատի ունենալով այն փաստը, որ Նամարեա, ամբողջ Վրաստանը բնակւած է վրացիներով և վրացիները կուլտուրապէս Անդրկովկասի միւս ազգութիւններից առաջ են ընկել, պահանջում են Վրաստանի համար ակտոնօմիա, բայց չէ՞ որ դրանով պատկերը միայն արտաքուստ է փոխւում: Վրացի ակտոնօմ սեյմում կը գերիշխեն վրացի ներկայացուցիչները, իսկ ի՞նչ պէտք է անեն ուսման, հայերը, թուրքերը և լեռնական ցեղերը: Նոցա ազգային կարիքների բաղդը ամբողջապէս կախւած կը լինի վրացի մեծամասնութեան բարեկամից: Բայց մենք, որ չենք հաւատում կենդրոնական պարլամենտի մեծամասնութեան «բարի կամքին», տրամաբանօրէն մը-

61413-67

տածելով, նոյն բանին չը պէտք է հաւատանք նաև այստեղ աւտո-
նոմ սէյմում:

Հարկաւոր է այստեղ նկատել, որ շատ յաճախ առանձին ազ-
գութիւնները իրանց ազգի համար աւտոնոմեա պահանջելով ձրգ-
տում են ոչ միայն իրանց ազգի ազատութեան, այլ և գերիշխա-
նութեան աւելի փոքրիկ ազգութիւնների վրայ: Այդպիսի թագ-
նւած ցանկութիւնների գեղեցիկ օրինակ ներկայացնում է Աւստ-
րեան. այնտեղ իւրաքանչիւր ազգութիւն կուում էր իր ազատու-
թեան համար, բայց միևնոյն ժամանակ իր երկրում ճնշում էր
միւս ազգութիւններին:

Աւելի նշանաւոր է այն, որ Վրաստանի աւտոնոմիայով ինքը
վրացի ազգը ազատ կուլտուրական զարգացման հնարաւորութիւն
չի ստանայ. Վրաստանից դուրսը ապրող վրացիները միշտ պէտք
է զգան ազգային ճնշումն: Ո՞վ պէտք է ուշադրութիւն դարցնի
Բագուի, Օդեսայի և այլ տեղերի վրացիների կուլտուրական պա-
հանջներին: Եթէ նոցա մէջ զարգացած է ազգային ինքնասիրու-
թիւնը, եթէ նոքա ցանկանում են ապրել ազգային կեանքով,
պէտք է վերադառնան Վրաստան, որովհետև աւտոնոմ Վրաստա-
նից դուրս նոցա ազգային-կուլտուրական պահանջները բաւարար-
ութիւն չեն ստանայ: Որ և է ճնշումն գործ դնել միւս աւտոնոմ
սէյմերի վրայ չեն կարողանայ, որովհետև Վրաստանից դուրս նո-
քա չունեն ոչ մի դրական ուժ:

Այդպիսով եթէ Ռուսաստանը ամենալայն շրջանային աւտո-
նոմիայով և դաշնակցական կապերով միացած տէրութեան վերա-
փոխել, այդ դէպքումն էլ չի լինի ազգերի հաւասարութիւն, և չի
վերջանայ մի ազգի տիրապետութիւնը միւսի վրայ, և հետևա-
պէս, և այն ժամանակ ոչ մի ազգ հնարաւորութիւն չի ունենայ
լայն բացելու իր ընդունակութիւնները և ազատ բաւարարու-
թիւն տալու իւր կուլտուրական ազգային պահանջներին: Ամեն
մի ազգ, որ ունի տերրիտորեա (երկիր), իր տերրիտորիայի սահ-
մաններում կը գերիշխէ, բայց այդ ազգի այն մասը, որ ապրում
է միւս շրջաններում կը ճնշւի, որովհետև այնտեղ նոքա փոքա-
մասնութիւն կը կազմեն: Իսկ այնպիսի ազգերին, որոնք ոչ մի
տերրիտորիա չունեն, օրին. հրէաները և հայերը, շրջանային աւ-
տոնոմեան ոչ մի դրական օգուտ չի տայ: Նոցա ամեն տեղ և ամեն

աւտոնոմ շրջանում կը ճնշեն, որովհետև նոքա ամեն տեղ փոք-
րամասնութիւն կը կազմեն:

Շրջանային աւտոնոմեան չապահովելով առանձին ազգու-
թիւնների շահերը, ունի նաև այլ ֆրասակար կողմ: Աւտոնոմ
սէյմում կը զգացւի անվերջ ազգային խռովութիւն, սէյմը կը
դառնայ ազգային ընդհարումների բեմ և դա կը խանգարի երկրի
կուլտուրական զարգացմանը: Ազգային այդպիսի հակառակու-
թիւններից պէտք է վախենան մանաւանդ նոքա, որոնք դաւա-
նում են սօցիալիզմի վարդապետութիւնը:

Առանձին ազգութիւնների միջի կռիւր և թշնամութիւնը
մշտապէս ուշացրել են դասակարգային կռի գիտակցութիւնը այն
դասի մէջ, որը կոչւած է կեանքից տապալելու բուրժուական
կարգերը և հաստատելու երկրի վրայ ազատութեան և հաւասար-
ութեան թագաւորութիւն: Սօցիալիստները այնպէս պէտք է լու-
ծեն ազգային հարցը, որ չը լինի ոչ գերիշխող և ոչ ճնշող ազ-
գութիւն, որովհետև միմիայն այդպիսի լուծումը կարող է համա-
պատասխանել ժողովրդի աշխատաւոր խաւերի շահերին: Ազա-
տութեան և հաւասարութեան դէպքում միայն հնարաւոր է տար-
բեր ազգերի խաղաղ և եզրայրական կենակցութիւնը: Միայն այդ
դէպքում զանազան ազգութիւնների բանաւորութիւնը, մոռանալով,
ազգային թշնամութիւնը, կը միանան մի մեծ և անարկու սօցիա-
լիստական բանակում:

III

Վերը ես աշխատեցի ապացուցել, որ ոչ շրջանային աւ-
տոնոմեան, ոչ պետութեան դաշնակցական կամ ֆեդերատիւ կազ-
մը չեն կարող ապահովել ազգերի հաւասարութիւնը. սակայն դը-
բանից ամենևին չի հետևում, որ բոլորովին չը պէտք է ձգտել ոչ
աւտոնոմիայի և ոչ ֆեդերացիայի: Ես արդէն ասեցի, որ պետու-
թեան դաշնակցական կազմի պահանջը բղխում է օրէսդիր իշխա-
նութեան ապակենդրոնացման անհրաժեշտութիւնից: Ֆեդերատիւ
պետութեան մէջ աւելի հեշտ է անցկացնել դեմօկրատիկ բեֆօրմ-
ներ և այդ պատճառով պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացի-
ութիւնը պէտք է ձգտեն այդպիսի կազմի:

Եթէ ամբողջ Ռուսաց պետութեան մէջ, սկսած Ճափոնական

է: Մենք ամենեւին չենք կարծում, որ «Ազատութեան թագաւորութիւնն նշանակում է ազգային թագաւորութիւն» (նոյն տեղ երես 66) և եթէ ազգերի հոգեկան ազատ դարգացումն ընթանար ոչ թէ ազգային կուլտուրայի ուղիով, այլ ուրիշ ճանապարհով, ո՛չ սօցիալիզմի գործը և ոչ էլ մարդկութեան շահերը դրանից ոչինչ չէին կորցնի:

Եւ այդպէս ազգային խնդրում մենք աշխատում ենք ապահովել ազատութեան շահերը: Երբ կիրականան սօցիալիստական կուսակցութիւնների ընդհանուր դեմօկրատիկական պահանջները և մասնաւոր ընդհանուր քաղաքացիների հաւասարութիւնը, այն դէպքում կ'ոչնչանան ազգային ճնշման այն բոլոր ձեւերը, երբ առանձին անհատ քաղաքացու իրաւունքները տուժում են միայն այն պատճառով, որ նա այս կամ այն ազգին է պատկանում: Անապահով կարող են մնալ միայն ազգային—կուլտուրական կարիքները, որովհետեւ գերիշխող ազգութիւնները օգտուելով օրէնսդիր հիմնարկութիւնների մէջ (սէյմերում կամ պարլամենտում) իրանց մեծամասնութիւնից, կարող են արհամարել իրանց համար օտար և փոքրամասնութիւն կազմող ազգութիւնների կուլտուրական շահերը և այդպիսով ճնշել նոցա: Աւատրիացի, ազգային հարցի քննադատ Բուդոլֆ Շպրինգերը, ի շարս այլ ազգային իրաւունքների անհրաժեշտ է համարում տալ ազգին իրարաւունք աստիճանաւորներ նշանակելու. «Իւրաքանչիւր մի ազգ ցանկանում է կառավարել իր ազգակիցներով, նա մերժում է ուրիշների գերիշխանութիւնը»: Շպրինգերը այդ դէպքում աչքի առաջ ունի միայն Աւատրիայի իրականութիւնը, որտեղ պաշտօնեաների նշանակելը կազմում է գահի իրաւունքն և նա պահանջում է ազգի մասնակցութիւնն այդ իրաւունքի մէջ: Իսկ եթէ մի կողմից ընդունենք, որ լայն կերպով կիրականան դեմօկրատիկական կարգերը, նոյն իսկ դեմօկրատական հանրապետութիւնը, աւտօնօմիայի և Ֆեդերացիայի (դաշնակցութեան) սկզբունքներով, ուր կիրականանայ քաղաքացիների իսկական հաւասարութիւնը, հնարաւոր կը լինի ընտրել, փոփոխել և դատել բոլոր պետական պաշտօնեաներին, և ամեն մէկը իրաւունք կունենայ օգտուելու իր մայրենի լեզուով բոլոր տեղական, հասարակական և պետական հիմնարկութիւններում, իսկ միւս կողմից այն շրջանը ուր հնարաւոր է ազգութեան ճնշումն, այսինքն կուլտուրական շահերի շրջանը, ամբողջապէս կը գտնու-

իւր ձեռքում, այն ժամանակ ազգի մասնակցելու իրաւունքն աստիճանաւորներ նշանակելու հարցում, կորցնում է իր ամբողջ նշանակութիւնը:

Շպրինգերը, նրա հետ միասին և Ռուսաստանի Հրէական Սօցիալիստական կուսակցութիւնը առաջադրում են իբրև իրական պահանջ—ազգի իրաւունքը տերրիտօրիա (երկիր) ունենալու. Բայց քանի որ մենք ընդհանրապէս աւտօնօմ—ֆեդերատիւ կարգերի ենք ձգտում, էլ հիմք չունենք անպատճառ ամեն մի ազգութեան համար առանձին տերրիտօրիա ձեռք բերելու: Այն շրջաններում ուր մի որ և է ազգ շատ մեծ թիւ կը կազմի, այնտեղ միացած կը լինեն տերրիտօրիական և ազգային աւտօնօմիաները, այսինքն բացի առանձին ազգային սէյմից, այդ ազգը, բոլորովին պատահմամբ, կունենայ նաև իր տերրիտօրիան, որին ձգտում է օրինակ Ժիլկովսկին, բայց որը մենք բոլորովին անհրաժեշտ չենք համարում մտցնել մեր պահանջների մէջ: Միւս բոլոր դէպքերում մեզ համար կարևոր է հոգալ ոչ թէ ազգային տերրիտօրիալ աւտօնօմիայի մասին, այլ որ ապահոված լինեն որոշ շրջաններում փոքրամասնութիւն կազմող ազգերի կուլտուրական պահանջները:

Մենք որոշեցինք այդպիսով, թէ ազգի ո՞ր իրաւունքները պէտք է առանձնապէս ապահովել, դժբա—ազգային—կուլտուրական իրաւունքներն են:

Ո՞վ է ներկայանում ազգային իրաւունքների տէրը: Այստեղ պէտք է անցկացնել այն սկզբունքը, թէ շահերի կարգաւորումն և բաւարարութիւն տալը պէտք է յանձնել հէնց իրեն շահագրգռւած կողմին: Բաւական չի որոշել, որ ամեն մարդ իրաւունք ունի իր մայրենի լեզուով կրթութիւն ստանալու: Այդ տեսակ օրէնքը, անկասկած, կը յատկացնէր վարչական մարմին (օրինակ լուսաւորութեան մինիստրութեան, կամ ինքնավար մարմիններին). որոշ իրաւասութիւններ նորան իրականացնելու համար, բայց դրանով երախշաւորութիւն չէր տայ, որ այդ օրէնքը անպատճառ կիրաւորուէր: Եւ իսկապէս. այն ժամանակ միայն ազգը կարող է իր ազգային—կուլտուրական շահերի բաւարար լուծում ապահոված համարել, երբ այդ գործով կը զբաղւի ինքը ազգը: Բայց ի՞նչ է ազգը: Ոչ մարդաբանութեամբ և ոչ էլ մի այլ գիտական միջոցով այդ հասկացողութիւնն աւելի ուղիղ որոշելու հնարաւորութիւն չը կայ: Ժամանակակից ոչ մի ազգութեան համար չենք

կարող ցոյց տալ ոչ ազգային, ոչ պատմական տրադիցիաների, ոչ լեզուի ու կուլտուրայի մի ընդհանուր ծագումնաբանութիւն: Բայց և այնպէս ազգային կուլտուրական կարիքներին բաւարարութիւն տալու պահանջը գոյութիւն ունի: Միայն այդ հանգամանքը մենք պէտքէ հաշուի առնենք և այդ պատճառով նոցա պէտք է ազգի անդամ համարենք, որոնք իրանք իրանց, ազգի անդամ են համարում, և որոնք ուրիշների հետ միասին ունեն լեզուի, գրականութեան և ուրիշ ազգային ստեղծագործական կողմերի ընդհանուր կուլտուրական—ազգային շահեր: Իրանց իրաւունքից օգտելու համար ազգերը պէտք է կազմակերպւած լինեն. ազգային-կուլտուրական պահանջները բաւարար լուծումը վերահսկելու համար նոքա պէտք է ունենան իրանց ներկայացուցչական հիմնարկութիւնները, ազգային սէյմերը:

Եւ այդպէս ազգային իրաւունքների տէրերը ներկայանում են հէնց իրանք ազգերը, այսինքն այն բոլոր քաղաքացիները, որոնք իրանց համարում են որոշ ազգի անդամ, և իրանց ներկայացուցչական հաստատութիւնների միջոցով, կազմակերպւած են ազգային—կուլտուրական կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար: Ազգային հարցին ուղիղ այդ տեսակ լուծում տալիս է սօցիալիստ յեղափոխականների կուսակցութիւնը *):

«Սառն ազգաբնակչութիւն ունեցող շրջաններում, աււած է կուսակցութեան ծրագրում, ընդհանուր բիւզէի (եկամուտի) կուլտուրական-լուսաւորութեան համար յատկացրած բաժնից իւրաքանչիւր ազգ իրաւունք ունի իր բաժինը ստանալու ըստ իր թւի համեմատութեան և վարելու այդ գումարի հետ համաձայն ինքնավարութեան սկզբունքների»: Պարզենք ծրագրի այդ կէտը: Մենք գիտենք, որ իշխանութիւնները ժողովրդից տուրքեր են ժողովում: Այդ փողերի մի մասը գնում են կուլտուրական-լուսաւորութեան նպատակների Ահա այդ մասը, եթէ սօցիալիստ-յեղափոխականների ծրագիրը իրականանայ, շրջանային սէյմը պարտաւոր կը լինի բաժանել բոլոր ազգութիւնների մէջ, որոնք ապրում են այդ շրջանում, համեմատ նոցա թւի: Ամեն ազգութիւն, ստանալով իր իրաւացի բաժինը կը գործադրի

նրան այնպէս ինչպէս ինքը կը ցանկանայ: Նա կ'ունենայ իր աւանձին ազգային—կուլտուրական հաստատութիւնը, որն և կը ղեկավարի ազգի ազգային-կուլտուրական գործերը: Եթէ այդ ազգի մի քանի մասերը ապրում են ուրիշ շրջաններում նոքա այնտեղ էլ կ'ստանան իրանց բաժինը: Այն ժամանակ ազգի մի մասը կը միանայ միւսի, միւսը երրորդի հետ և այսպիսով մի այսպիսի պատկեր կ'ստացւի. բոլոր ազգերը Ռուսաստանի ամբողջ տարածութեան վերայ, միացած կը լինեն իրանց ազգային հաստատութիւններով. իւրաքանչիւր մի ազգ կ'ունենայ իր սեփական ազգային սէյմը, որն և կը ղեկավարի իւր ազգի կուլտուրական կեանքը: Հարցը այսպէս վճռելու դէպքում ազգային ատելութիւնը, ոչ կենդրոնական պարլամենտում և ոչ էլ, տեղական սէյմերում իւր համար հող չի ունենայ, որովհետև ազգային կուլտուրական հարցերը այդ վարչական օրգաններից դուրս կը լինեն և կը զբոսնեն ըստ իրանց ազգերի ձեռքին: Ազգային սէյմը մի նաև քաղաքացիական իրանց ազգերի ձեռքին: Ազգային սէյմը մի ազգի ընդհանուր կուլտուրական պահանջներով, կը մտցնի այս կամ այն ազգային հաստատութիւնն այնտեղ, որտեղ նրա կարիքը կը զգացւի: Եթէ այն փողն, որ ազգը կը ստանայ բաւական չի լինի, այն ժամանակ նա կարող է իր վերայ տուրք նշանակել:

Այս ձևով հարցը լուծելու դէպքում դաշնակից-աւտօնօմ շրջանների հետ միասին, առաջ կը գայ նաև ազգերի դաշնակցութիւն կուլտուրական շահերի հողի վերայ: Եթէ առաջ հարաւոր էր, որ պարլամենտում կամ սէյմում բուրժուան և բանւորը ազգային շահերով միացած դուրս գային միւս ազգութեան բուրժուայի և բանւորի դէմ, սօցիալիստ յեղափոխականների ծրագիրը ներկայանալուց յետոյ, այդպիսի բան այլևս չի կարող տեղի ունենալ, որովհետև վերջին դէպքում պարլամենտն և սէյմը ազգային ընդարձակների բէմ լինելուց կը դադարեն: Երբ կոչնչանան ազգային ճշունքները և կ'իրականանայ ազգերի հաւասարութիւնը դասակարգային շահերի հակասութիւնները ամեն ազգի մէջ շատ պայծառ գոյներով երևան կը գան և մենք պարլամենտում կը տեսնենք ոչ թէ մի ազգի բանւորի և բուրժուայի միութիւն ընդդէմ միւս ազգի բանւորի և բուրժուայի, այլ բոլոր ազգութիւնների բանւորների միութիւն ընդդէմ բոլոր ազգերի բուրժուաների: Պարլամենտները կը դառնան մարտը դասարգա-

*) Հրէական Բուսըը վաղուց արդէն քարոզել է ինչը որ այդ ձևի լուծման անհրաժեշտութիւնը, բայց առաջադրելով ազգային—կուլտուրական աւտօնօմի պահանջը, ցաւօք սրտի Բուսըը ոչ մի նշանակութիւն չի տալիս շրջանային աւտօնօմիային և Ֆեդերացիային, նոյն իսկ դէմ է այդ պահանջներին:

յին կուրի բէմ: Այս բոլոր հանգամանքներն ի նկատի ունենալով սօցիալիստ-յեղափոխականները ձգտում են վերացնելով ազգային ճնշումները իրականացնել ազգերի հաւասարութիւնը, իրանց սօցիալիստական դրօշակի վերայ նորա գրում են. շրջանների համար լայն աւտօնօմիա, իսկ ազգութիւններին ընդարձակ կուլտուրական աւտօնօմիա:

Վերջաբանում հարկաւոր է նկատել, որ Արեւմտեան Եւրօպայի շատ նշանաւոր սօցիալիստներ ազգային հարցը վերը յիշած ձևով են լուծում: Աւստրիական սօցիալ-դեմօկրատիան պահանջում է ազգութիւնների աւտօնօմիա անկախ տերիտօրիայից (Երկրից): Գերմանացի յայտնի սօցիալիստ Կարլ Կառլցկու կարևորների համար: Աւստրիան դրա համար է կուլտուրայով յետմնացել միւս Եւրօպական երկրներից, որ այնտեղ զանազան ազգութիւններ յամառ կուր են մղում: Ազգային այդ վէճերը դանդաղեցնում են բանւորների դասակարգային գիտակցութեան զարգացումը և այդ պատճառով Աւստրիայի սօցիալիստները իրենց երկրում ցանկանում են ձեռք բերել ազգերի հաւասարութիւն, բայց երբ կարելի է դրան հասնել: Կառլցկին այսպէս է պատասխանում՝ միայն ազգութիւնների դաշնակցութեան (Ֆեդերացիայի) ժամանակ. «Թող կորչի, բացականչում է նա, ամբողջ Ֆեօդալական անպէտք պետական իրաւունքը, որ գեռ մինչև այժմ անհնար պայմանների մէջ է դնում ազգային շարժումները, հեռու տերրիտօրիական բաժանումները, որոնք ջլտում են ազգը, թող կորչին, բոլոր սահմանները, որոնք կաշկանդում են զանազան ազգութիւններին և ազգային թշնամութիւն ու ատելութիւն են առաջացնում, այն ինչ նոցա (ազգերի) միահամուռ աշխատանքը շնորհիւ փոխադարձ ազատութեան և հաւասարութեան, Աւստրիային առաջին կուլտուրական երկիրներից մէկը կը դարձնէին, իսկ այդ թշնամութիւնն այժմ խոչնդոտ է հանգիստանում ամեն մի պրօգրեսի*):

*) Ծանօթ. ինչպէս տեսնք Կառլցկին և Աւստրիական սօցիալ-դեմօկրատները ազգային հարցը լուծում են անկախ տերրիտօրիայից. բայց այդ չի նշանակում, որ նոքա մերժում են շրջանային աւտօնօմիան: Նոքա միայն բաժանում են շրջանների հարցը ազգայինից և վերջինս լուծում են առաջինից անկախ.

Թէ որքան խոր է ըմբռնում Կառլցկին ազգային հարցը երևում է նորա հետեւալ խօսքերից, «բանւոր դասակարգը կարիք է զգում լուծելու ազգային հարցը, որովհետև երբ պետութիւնների և երկիրների թագաւորութիւնը կը փոխարինւի ազգութիւններ թագաւորութեամբ, որոնք իրար կողքի կապեն աւտօնօմ կերպով և միասին կաշխատեն, միայն այն դէպքում պրօլետարիատի (ես կասէի աշխատաւոր ժողովրդի Շ. Գ.) դասակարգային կուրը կարտայայտւի իւր անխառն ձևով: Այդ գի ինքնուրոյնութիւնն ներկայանում է մի բնական և անհրաժեշտ նախապայման բոլոր ժամանակակից դասակարգային կուրների համար: Ժողովուրդն ամեն տեսակէտից պէտք է ազատ լինի, միայն այն ժամանակ բանւոր դասը դուրս կը գայ իր սօցիալական թշնամու գէմ իւր բոլոր զէնքերով: Բանւոր դասակարգը իր նօրմալ և բազմակողմանի զարգացման համար կարիք ունի իր ազգի անկախութեան ոչ պակաս քան ընդհանուր ընտրողական իրաւունքը եւ խօսքի ու մամուլի ազատութիւնը»: Ահա իւրաւացի և խորիմաստ խօսքեր: Ռուսաստանի սօցիալ-դեմօկրատներին խորհուրդ ենք տալիս լաւ ըմբռնել այդ խօսքերի նշանակութիւնը: Եթէ ոչ սօցիալ-յեղափոխականները, գոնէ այնպիսի յայտնի մարքսիստներ, ինչպիսին է Կառլցկին, կը սովորեցնեն նոցա լուրջ վերաբերել ազգային հարցին: Գուզէ այն ժամանակ նոքա կը հասկանան ամբողջ անբաւարարութիւնը կուսակցութեան «սկզբուքային յայտարարութեան» թէ սօցիալ-դեմօկրատիան ազգերի ինքնաորոշման կողմնակից է և հակառակ է ազգային ճնշման: Ըմբռնելով թէ որքան անհրաժեշտ է բանւոր դասի համար ազգային հարցի կարգաւորումը, գուցէ, ինքնորոշումն մշտապէս փրօզի փոխարէն կը մշակեն վերջապէս մի որոշ և պարզ ծրագիր:

Իւրաբանչիւր մի սօցիալիստական կուսակցութեան համար ներկայանում է մի անմիջական անհրաժեշտութիւն դիմել այդ բարդ հարցի լուրջ և բազմակողմանի ուսումնասիրութեան: Ներկայ յօդաւածի նպատակն էր ցոյց տալ այդ հարցի ամբողջ կարևորութիւնը:

Թարգ. Գր. Աղ....ն

«Ազգային գրադարան»

NL0194214

